

פרק לדוגמה מהספר "הפטרה לעניין"
פירוש וביאור לכל הפטרות
מאת גדי איידלהייט - טלפון 050-7325927
www.haftara.co.il
פרטים נוספים בסוף הקובץ

הפטרה לעניין

מסע בעקבות הנביאים

מאת

גדי איידלהייט

Gadi Eidelheit
Haftarot Throughout the Year
A Journey in the Footsteps of the Prophets

גדי איידלהייט
הפטרה לעניין
מסע בעקבות הנביאים

עריכה: משה גרוס
איורים: יאיר ראשי
הגהה: אפרת גרוס
עיצוב העטיפה: אמרי זרטל
סדר: חיה זיידבנדר
ייעוץ: אריאל הר-טוב

נעשה כל מאמץ לאתר את בעלי הזכויות של החומר שנלקח ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם יובאו לידיעתנו, נפעל לתקן במהירות הבאות.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת ובכתב מבעל הזכויות.

כל הזכויות בספר שמורות © 2020 לגדי איידלהייט, ישראל - gadieide@yahoo.com

דאנאקור 8000-106001 | מסת"ב 978-965-7746-03-5

נדפס בישראל תש"ף 2020 Printed in Israel

תוכן העניינים

5.....	הקדמה
	פרשות
13.....	בראשית
19.....	נח, ראה וכי תצא
23.....	לך לך
27.....	וירא
35.....	חיי שרה
42.....	תולדות
47.....	ויצא
55.....	וישלח
62.....	וישב
68.....	מקץ
73.....	ויגש
77.....	ויחי
82.....	שמות
91.....	וארא
96.....	בא
104.....	בשלח
112.....	יתרו
118.....	משפטים
122.....	תרומה
127.....	תצוה
131.....	כי תשא
140.....	ויקהל-פקודי
149.....	ויקרא
154.....	צו
160.....	שמיני
169.....	תזריע
176.....	מצורע
182.....	אחרי מות
185.....	קדושים
191.....	אמור
195.....	בהר
201.....	בחוקותי
208.....	במדבר
213.....	נשא
218.....	בהעלותך - חנוכה
226.....	שלח
232.....	קרח
238.....	חקת

245	בלק
250	פינחס
258	מטות
264	מסעי
269	דברים
274	ואתחנן
280	עקב
285	ראה
286	שופטים
292	כי תצא
293	כי תבא
297	ניצבים
301	שבת תשובה-שובה
308	האזינו - שביעי של פסח
314	וזאת הברכה (שמחת תורה)

מועדים וחגים

319	ראש השנה
324	יום ב' של ראש השנה
328	יום הכיפורים
332	מנחה של יום הכיפורים
344	סוכות
350	שבת חול המועד סוכות
356	שמיני עצרת (חול"ל)
359	פסח
369	שבת חול המועד פסח
373	שבועות

שבתות מיוחדות

383	שבת ראש חודש
388	שבת ערב ראש חודש
393	חנוכה
394	שבת שקלים
399	שבת זכור
406	שבת פרה
411	שבת החודש
416	שבת הגדול
422	תשעה באב
428	תענית ציבור
433	יום העצמאות

נספחים

441	מבט כללי על הנבואה
449	ספר ישעיהו - ריבוי ההפטרות ובעיית התארוך
451	הפטרות נדירות ועוד סטטיסטיקות
455	החפץ לה' בעולות וזבחים - על יחס הנביאים לקורבנות
464	לעיון נוסף

הקדמה

על ההפטרות

ההפטרה היא קטע קצר מתוך אחד מספרי הנביאים שאותו קוראים בבית הכנסת לאחר קריאת התורה בשבתות ובמועדים.

המקור לקריאה בנביא אינו ידוע אולם הוא קרום למדי, שכן המנהג מופיע כבר במשנה¹. הפרשן דוד בן יוסף אבודרהם, מהמאה ה-14, מביא בפירושו לתפילות שבת כי מקור המנהג הוא בגזרות היוונים אשר אסרו על הקריאה והלימוד בתורה. האיסור היה רק על הקריאה בחמשת חומשי תורה ולא על ספרות הנבואה, ולכן הוחלפה קריאת התורה בקריאה בנביא. מכאן גם מגיעה המילה "הפטרה" - קריאת ההפטרה פוטר את הקורא מקריאה בתורה. האבודרהם מביא עוד שני פירושים. הראשון בשם רבנו תם (מהמאה ה-12), שההפטרה היא מלשון פטר, שמשמעותו פתיחה. כלומר, הסתיימה קריאת התורה ומעתה, בקריאת ההפטרה, מותר לדבר, "והוא מלשון יפטירו בשפה". ופירוש שני שמשמעותה של המילה "הפטרה" היא כשל הביטוי "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", כלומר סיום וסילוק, ובמקרה הזה - סיומה של של תפילת שחרית, שההפטרה מהווה את סיומה, לקראת תפילת מוסף.

גם לאחר שבטלה הגזרה וחזרו לקרוא בתורה נמשך המנהג לקרוא בנביא. מאחר שעיקר הקריאה הוא בספרי התורה, שהם במעמד גבוה יותר, כדי שלא לבייש את העולה לקריאה בנביא, תיקנו לקרוא גם בעלייה זו כמה פסוקים מהתורה, והם נקראים "מפטיר". עלייה זו של מפטיר, שבאה לאחר שבע העליות שהן חובת קריאת התורה, הייתה בעבר עלייה פחותה בחשיבותה, אולם בימינו היא נתפסת כמכובדת ומכבדים בה אורח חשוב, את הרב, או את נער בר המצווה.

בעבר, כל קהילה בחרה איזו הפטרה לקרוא, ובלבד שתוכן ההפטרה יהיה קשור בקשר כלשהו לפרשת השבוע. עם זאת, הפטרות המועדים מופיעות כבר בגמרא². חשוב לזכור שגם קריאת התורה עצמה והחלוקה לפרשות או לסדרים לא הייתה מקובעת והיו

1 משנה מגילה ד, נזכר במשנה א, ה; י שם.

2 בבלי מגילה לא, א. בגמרא מופיעה גם התייחסות לנושא המעבר לציון יום טוב שני של גלויות, דבר שאפשר לקרוא בכל חג שתי הפטרות ולמעשה ביטל מחלוקות שהיו בנושא.

הבדלים בין הקהילות השונות ובפרט בין מנהגי ארץ ישראל – שם קריאת התורה התבצעה לפי סדרים, קטעים הקצרים בהרבה מהפרשות, ונמשכה למעלה משלוש שנים – למנהגי בבל, שבה קראו את התורה לפי פרשות וסיימו אותה בכל שנה בשמחת תורה, כפי שאנו נוהגים כיום. עם השנים המנהגים הלכו והתאחדו וכמעט התקבעו סופית כאשר סידורי התפילה והחומשים הודפסו ונפוצו במהירות בעותקים מרובים. עדיין קיימים מספר הבדלים בקריאת ההפטרות בין העדות השונות. לעיתים תוספת של פסוקים בודדים או פרקים שלמים, ולעיתים נדירות יותר הפטרות שונות לחלוטין. יש גם מנהגים מיוחדים לבני תימן ולקהילות איטליה, ולחסידויות מסוימות. לרוב נביא את המנהגים המקובלים לקהילות אשכנז וספרד, ובמקרים אחדים נביא גם את מנהג תימן, או שנציין מנהגים נוספים בלי להביא פירוש מלא להפטרות אלו.

בחגים ובמועדים נבחרו הפטרות הקשורות ליום המועד עצמו, וכן ישנן מספר שבתות מיוחדות בשנה שבהן קוראים הפטרות אחרות שאינן קשורות ישירות לפרשת השבוע. שבתות אלו הן שבת שחל בה ראש חודש או שבת שחלה יום לפני ראש חודש, השבתות המיוחדות בחודש אדר (שקלים, זכור, פרה, החודש), השבתות שלפני תשעה באב שבהן קוראים פרקי פורענות והפטרות, השבתות שלאחר תשעה באב המכונות הפטרות הנחמה (אולם גם שם נמצא קשרים לפרשה). בשבתות שבהן קוראים שתי פרשות מחוברות³, לרוב קוראים את ההפטרה של הפרשה השנייה מביניהן. שינויים אלו גורמים לכך שיש הפטרות שקריאתן נדירה ביותר (ראו הרחבה בנספחים).

ביאור ההפטרות

בספר זה אתייחס לכל הפטרות פרשות השבוע על פי סדר הקריאה השנתי ומנהגי העדות השונים. לאחר מכן אביא את הפטרות המועדים ואת ההפטרות של השבתות המיוחדות. לכל הפטרה, פרט לנדירות ביותר ולהפטרות הנקראות בימי חול, הוספתי מוסף קצר, ובו מאמר בנושאי ידע שונים ומגוונים הקשורים להפטרה בדרך זו או אחרת. בכתיבת קטעים אלו נעזרתי רבות באתר ויקיפדיה (בעברית ובאנגלית) ובמקומות שבהם נעזרתי במקורות נוספים הדבר מצוין במפורש. בסיום הספר הובאו נספחים בעניינים שונים הקשורים להפטרות.

³ התורה מחולקת כיום ל-54 פרשות, אולם בשבתות חול המועד לא קוראים בפרשת השבוע, פרשת וזאת הברכה נקראת בשמחת תורה, וייתכן שחגים נוספים יחולו בשבת. לכן אין מספיק שבתות בשנה לקרוא את כל הפרשות, אפילו ברוב השנים המעוברות, ולכן תיקנו פרשות שיקראו יחד כפרשה אחת, לרוב בסוף החומשים. הפרשות שאפשר לקרואן יחד הן: ויקהל-פקודי, תזריע-מצורע, אחרי מות-קדושים, בהר-בחוקותי, מטות-מסעי, ניצבים-וילך, ובחזן לארץ גם חוקת-בלק.

כמו כן, ניסיתי לחקור את הקשרים בין הפרשה להפטרה ולהבין את משמעותם. בין הפרשה להפטרה ישנם קשרים בכמה רמות. ברמה הפשוטה אלו הם מילים או נושאים שמופיעים גם בפרשה וגם בהפטרה. ייתכן שדי בכך, אולם לרוב ישנם קשרים עמוקים יותר שתפקידם לחדד ולהוסיף על הפרשה ועל מסרים חשובים בה. בספר אנסה לחשוף קשרים אלו ככל הניתן, אולם לפעמים לא נמצא קשר כזה ואין צורך לחפש קשרים מאולצים. השתדלתי לבאר את הפסוקים על דרך הפשט, כדי להבין את משמעות הנבואה. הפרשנות שאציע בספר נסמכת לפעמים על דברי הפרשנים הקלסיים – רש"י, רד"ק, ראב"ע ומצודות – וכן בכרכי דעת מקרא בהוצאת מוסד הרב קוק. במקומות שבהם ציטטתי כותבים אחרים, ציינתי זאת במפורש. לעיתים גם פילסתי שבילים חדשים. איני מבאר כל מילה ודימוי, ולעיתים אסתפק במשפט קצר המתאר את מגמת הדברים. מטנתי אינה להתמקד בפרטים אלא להצביע ולחשוף את העיקר במסר הנבואי. נקטתי בשיטת הרמב"ם המובאת בהקדמתו למורה נבוכים, ולפיה, לעיתים קרובות, מספר פסוקים רומזים לאותה כוונה ואינם צריכים ביאור נוסף. במקומות רבים אני מביא דרכי פירוש שונות, שלעיתים משלימות אך לעיתים סותרות זו את זו. על כן, עצתי לקוראים היא לראות גם בפירושי שלי אפשרות והצעה בלבד מתוך הבנה וידיעה שיש דרכים נוספות לפירוש ולהבנת הדברים.

בלימוד ההפטרה ישנם מספר קשיים שיש לתת עליהם את הדעת. הקושי הראשון נובע מכך שלומדים קטעים קטעים מתוך הנביאים, בלי סדר הגיוני כלשהו. אין ספק ששיטת הלימוד הטובה ביותר היא לימוד מסודר ורציף של ספרי הנביאים מתחילה ועד סוף, ואחריו לימוד נוסף שבו גם ניתן ללמוד את ההקשרים השונים בין פרקי אותו נביא ובין ספרי הנבואה השונים ליתר ספרי המקרא. אולם כאשר לומדים קטעים בודדים לפי סדר פרשות השבוע מדלגים אחורה וקדימה בנביאים. קטעי ההפטרה הם קצרים למדי וכדי להבינם במלואם יש לעיתים קרובות ללמוד גם את הפרקים שלפניהם ושלאחריהם. יתרה מכך, לעיתים ההפטרות עצמן מדלגות בנביא או בין נביאים שונים, ולעיתים ההפטרה מביאה קטע המוצא לחלוטין מהקשרו, הקשר שהיה מעמידו בצורה שונה. במקרים אלו הרחבנו את יריעת המאמר מתוך ניסיון להבין גם את ההקשר של ההפטרה במקומה בנביא ולא רק את הקשר לפרשה. כמו כן, המלצנו לקורא המתעניין לקרוא מעט לפני ההפטרה וקצת אחריה. כתוצאה מכך, וכדי לעיין במקורות נוספים, מומלץ לקרוא ספר זה בליווי תנ"ך שלם.

נוסח ההפטרה

בכל מאמר מופיע הטקסט המלא של ההפטרה והוא מחולק לקטעים רבים: מספר פסוקים ולאחריהם פירוש. את הפסוקים העתקנו מתוכנת פרויקט השו"ת בניקוד מלא וללא הטעמים. למערכת הטעמים כמה מטרות: כשמה, הטעמה נכונה של המילים הנקראות, מיקום הטעם מסמל את ההברה שאותה יש להטעים; פיסוק; וכן לכל טעם מנגינה משלו

לקריאה בציבור. מאחר שבספר כמעט שלא התייחסתי לטעמים, לא ראיתי צורך להביאם ולהכביד על עינו של הקורא.

חלוקת התנ"ך לפרקים ולפסוקים היא חלוקה נוצרית מהמאה ה-13 שאין לה דבר עם החלוקה היהודית המסורתית, ולפעמים היא אף מנוגדת לה. אין חלוקה אמיתית בספרי שמואל, מלכים ודברי הימים לשני ספרים, וגם מיקומי הפרקים מבוססים במקרים רבים על תיאולוגיה נוצרית. למרות זאת, חלוקה זו התקבעה כל כך עד שאין שום אפשרות לוותר עליה, אולם חשוב לזכור שהיא אינה משקפת נכונה את חלוקת ספרי התנ"ך ליחידות קטנות יותר.

החלוקה המסורתית מחלקת את התנ"ך כולו לסדרים, אולם חלוקה זו פחות מוכרת בספרי הנביאים והכתובים וגם היא אינה משרתת אותי בספר זה. החלוקה המסורתית החשובה לענייננו היא החלוקה לפרשיות, היכולות להיות פתוחות או סתומות ואורכן משתנה מפסוק אחד ועד לעשרות רבות של פסוקים. בספר זה התייחסתי לעיתים לפרשיות עצמן, אולם ההבדל בין פרשייה פתוחה לסגורה אינו מהותי כל כך לפירושי. ציון הפרשייה מובא בטקסט בצורה הבאה (ס) או (פ).

לתנ"ך יש מסורת כתיבה ומסורת קריאה, ולעיתים יש הבדלים בין מסורות אלו. מילה נכתבת בצורה מסוימת אך נקראת בצורה אחרת. במקומות כאלו גרסת הכתיב תופיע תחילה בסוגריים עגולים וללא ניקוד, וגרסת הקרי תופיע מנוקדת מיד אחריה בסוגריים מרובעים.

קל למצוא קשרים והקשרים בין הפטרות למקומות אחרים בתנ"ך. מאחר שלא ניתן להביא את כולם במסגרת ספר זה, שאם כן, אצטרך לכתוב פירוש על ספרי הנביאים כולם (ואולי אף על התנ"ך כולו), העדפתי להביא את ההקשרים המרמזים להפטרות אחרות. עם זאת, אין זה כלל ברזל, ובמקומות שבהם ראיתי צורך כללתי מובאות מספרים ומפרקים שאינם חלק מן הפטרות. הערות, הארות והרחבות, שאינן דרושות להבנה ישירה של הפטרה אבל תורמות להבנה מלאה יותר של העניין, מספקות מידע נוסף או מביאות מקומות נוספים שבהם מופיעים ביטויים מסוימים, מופיעות כהערות שוליים.

ראשיתו של הספר הוא בסדרת מאמרים שפורסמה שבוע אחרי שבוע באתר פרשת השבוע (<https://b.link/parasha>). המעבר לספר כתוב הצריך הרחבה משמעותית של החומר, הסרת קישורים, הרחבה נוספת באמצעות הערות שוליים ועוד שינויים רבים. אני תקווה כי תפיקו עניין והנאה מהספר ותהפכו אותו לשותף קבוע לקריאה ולימוד במהלך השנה על סדר הפרשות והחגים.

גדי איידלהייט

גבעת שמואל ה'תש"ף 2020

מקץ

הפטרת פרשת מקץ היא בספר מלכים א, מפרק ג פסוק טו עד פרק ד פסוק א והיא מוכרת כמשפט שלמה. הפטרה זו נחשבת לאחת ההפטרות שקריאתן נדירה²⁸. שלמה המלך הוא מלך צעיר שהתמנה לאחר עשרות שנות שלטון סוער של אביו דוד. גם החלפת המלך לא עברה בקלות²⁹ והשלטון החדש עדיין לא התבסס דיו. ההפטרה שלנו מציגה את מבחנו הפומבי הראשון של שלמה.

(טו) וַיִּקֶץ שְׁלֹמֹה וַהֲנֵה חֵלֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית אֲדֹנָי וַיַּעַל עֲלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלֹמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל עַבְדָּיו: פ

לכאורה הקשר לפרשה ברור. גם בפרשת מקץ המלך חולם חלומות, והמילה הראשונה בהפטרה לא רק שמופיעה בפרשה אלא אף דומה לה בצליל. אולם שימו לב שההפטרה מתחילה רק לאחר חלומו של שלמה בלי לתאר אותו כלל, ולכן ההקשר שטחי בלבד. מה היה חלומו של שלמה? מומלץ לקרוא את כל פרק ג. כאן נביא סיכום קצר של הדברים. בחלום נגלה ה' לשלמה ונתן לו לבקש משאלה אחת, תוך שהוא מציע לו כמה אפשרויות מגוונות, כמו עושר, בריאות או ניצחון במלחמות, משל היה החלום שעשועון פרסים מודרני. שלמה ביקש (שם, ט): "וַנִּתֶּן לְעַבְדְּךָ לֵב שִׁמְעַ לְשִׁפְטָא אֶת עַמְּךָ לְהִבִּין בֵּין טוֹב לָרָע כִּי מִי יוֹכַל לְשִׁפֹּט אֶת עַמְּךָ הַכֶּבֶד הַזֶּה"³⁰. ה' היה כל כך מרוצה מהבקשה, שלא כללה את הדברים החומריים האישיים שעוזרים רק לשלמה אלא יכולת שתעזור לעם כולו, ולכן העניק לשלמה את אלו וגם את אלו. והנה בהפטרה מופיע מקרה מבחן מעניין ליכולת השיפוט של שלמה.

28 ראו בנספח על הפטרות נדירות.

29 ראו בהפטרת חיי שרה והפטרת ויחי.

30 אפשר לראות בבקשת שלמה מעין תלונה כלפי העם. תלונות מסוג זה נשמעו גם אצל משה רבינו. בפרשת יתרו מתואר כי בני ישראל באו אל משה (שמות יח, יג): "וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשָׁב מֹשֶׁה לְשִׁפֹּט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב". גם בתנ"ך עצמו מסופר על דוד המלך שישב ושפט (ראו את סיפור יואב והאישה החכמה מתקוע בשמואל ב פרק יד). נראה מכאן שזמן רב הוקדש לעניינים אלו, ושלמה ידע שהצלחת מלכותו תלויה הרבה יותר ביכולת לשפוט (גם במובן להנהיג) את העם יותר מאשר בצבירת עושר פרטי.

(טז) אז תבאנה שְׁתֵּים נָשִׁים זָנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וְתַעֲמִדְנָה לְפָנָיו:

המלך נמצא באמצע מסיבה ומשתה ולתוך הארמון באות שתי נשים מהמעמד הנמוך ביותר בחברה. זוהי גדולתם של מלכי ישראל, שדלתם אכן פתוחה לכל והם מתפנים לשפוט גם את פשוטי העם.

(יז) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבַת בְּבֵית אַחֵר וְאֶלֶד עִמָּה בְּבֵית: (יח) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם הָאִשָּׁה הַזֹּאת וְאֶנְחֵנוּ יָחִידוֹ אֵין זָר אֶתָּנוּ בְּבֵית זִוְלָתִי שְׁתֵּים אֶנְחֵנוּ בְּבֵית: (יט) וַיָּמָת בֶּן הָאִשָּׁה הַזֹּאת לְיִלְהָ אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: (כ) וַתֵּקֶם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת בְּנֵי מֵאֲצִלִּי וְאִמָּתָהּ יֹשְׁנָה וַתִּשְׁכְּיֵבְהוּ בַּחֲקָה וְאֶת בְּנֵה הַמֵּת הַשְּׁכִיבָה בַּחֲקָה: (כא) וְאָקֶם בְּבֹקֶר לְהַיִּנִיק אֶת בְּנֵי וְהִנֵּה מֵת וְאֶתְּבֹנֶן אֲלֵיו בְּבֹקֶר וְהִנֵּה לֹא הָיָה בְּנֵי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי:

עד כאן טיעוני הצד האחר, והטענות חמורות. אותה אישה מאשימה את האישה השנייה בכך שלמעשה גרמה למותו של בנה (שכבה עליו ותוך כדי כך חנקה אותו) ולאחר מכן חטפה ממנה את בנה החי ושמה אצלה את הבן המת.

(כב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת לֹא כִּי בְנֵי הָחַי וּבְנֵה הַמֵּת וְזֹאת אִמָּרְתָּ לֹא כִּי בְנֵה הַמֵּת וּבְנֵי הָחַי וַתַּדְּבִרְנָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ:

האישה השנייה כלל אינה פונה אל שלמה אלא מתווכחת עם האישה הראשונה. האם שמתם לב להבדל בין טענות הנשים? לכאורה נראה ששתיהן טוענות אותו דבר בדיוק ואין לנו אלא עדות של זו מול זו, מילה כנגד מילה. כיום בדיקה גנטית הייתה מגלה את האמת, אולם אפשרות זו לא עמדה לפני שלמה. מול שלמה עומדות שתי נשים מהמעמד הנמוך ביותר, אולם עבורן אותו תינוק, הוא הדבר היחיד שיעור נותר להן בחייהן.

(כג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אִמָּרְתָּ זֶה בְּנֵי הָחַי וּבְנֵה הַמֵּת וְזֹאת אִמָּרְתָּ לֹא כִּי בְנֵה הַמֵּת וּבְנֵי הָחַי: פ

אבל שלמה הקשיב היטב ושמע הבדל קטן. כל אחת מקדימה בדבריה את מה שחשוב לה יותר. אחת פותחת את טענותיה בבני החי והשנייה פותחת את טענותיה בבן המת. הבדל זה הספיק לשלמה. הוא כבר יודע עם מי הצדק. שלמה חוזר על הטיעונים גם כדי ללמדנו שהדין צריך לחזור במילותיו על טיעוני הצדדים ולראות שבאמת הבין אותם כמו שצריך. שלמה גם מצפה שכולם יבינו מדיוק הדברים מהו הדין הנכון במשפט. מבחינתו הכל כבר ברור, אך איש מהנוכחים באולם אינו מבחין בהבדל הדק בדברי הנשים ולכן שלמה המלך צריך לערוך "הצגה" קטנה.

(כד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קָחוּ לִי חֶרֶב וַיָּבֹאוּ הַחֶרֶב לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ: (כה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת הַיֵּלֶד הַחַי לְשָׁנַיִם וְתִנּוּ אֶת הַחֲצִי לְאֶחָת וְאֶת הַחֲצִי לְאֶחָת:

שלמה מתאר את עצמו בחלום כנער קטן. מקובל בפרשנות המקרא שגילו היה צעיר מאוד כשהומלך.³¹ נסו לדמיין את התדהמה בארמון כאשר שלמה מציע את ההצעה לחתוך את התינוק ולחלק אותו לשניים. מתנגדי שלמה (והיו כאלו, כמו שראינו בהפטרה לפרשת חיי שרה ובסיפור מרד אדוניה) בוודאי פורצים בצחוק עז ומלגלג וקוראים לו שוטה וכינויי גנאי אחרים.

(כו) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּנָה הָחִי אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בָּנָה וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תֵּנוּ לָהּ אֶת הַיָּלֹד הַחִי וְהָמַתְּ אֶל תַּמִּיתָהּ וְזֹאת אִמָּתָהּ גַּם לִי גַם לָךְ לֹא יִהְיֶה גְזֹרֹתִי: אבל צוחק מי שצוחק אחרון. ההצגה של שלמה מצליחה מעל המצופה. שתי נשים אלו, שחלקן קורת גג והיו אחיות לצרה, מגלות ניכור רב אחת כלפי השנייה, עקב הכעס שלאחת יש את מה לשנייה היה ואין. האם האמיתית מוכנה לוותר על ילדה ובלבד שיישאר בחיים, ואלו האיש השקרנית אינה מגלה שום רחמים ורגש אימהי ועוד יותר מכך היא אומרת "גם לי גם לך לא יהיה!". כלומר, לי כבר מת בן אחד, ומצידי ששלך גם ימות. תגובתה של האם האמיתית למעשה צפויה, אולם האם הרמאית כשלה בלשונה, שכן היא יכלה להגיד משהו שיישמע פחות כהוראה ברורה כל כך באשמה ובשקר, אולם נראה שכל תגובה אחרת הייתה מראה עם מי הצדק, ודבריה רק מראים את השפל האיום שאליו היא הידרדרה. כל הנוכחים רואים ששלמה צדק ואת חכמתו הרבה ומבינים כי ההצעה לחתוך את התינוק הייתה רק כדי להוכיח לעם את חוכמתו.

(כז) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תֵּנוּ לָהּ אֶת הַיָּלֹד הַחִי וְהָמַתְּ לֹא תַמִּיתָהּ הִיא אִמּוֹ: (כח) וַיִּשְׁמְעוּ כָל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיֵּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי חֲכָמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: ס (א) וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל: ס לאחר המשפט שלמה הוא מלך ללא מתנגדים.

מה הקשר העמוק לפרשה? הפטרה משווה בין יוסף לשלמה. ראינו כיצד דיוק קל בדברי הצדדים מוציא את האמת לאור. גם בחלום פרעה יש לשים לב לכל מילה. תיאור החלומות מופיע פעמיים, פעם מתואר מה פרעה חלם ופעם מתואר מה פרעה סיפר. בשני התיאורים יש הבדלים דקים, אולם יש להם משמעויות רבות. יוסף, בזכות חכמתו והקשבתו לפרטים הקטנים ביותר בתיאור חלומותיו של פרעה, הצליח לפענח היטב את החלום, לעומת החרטומים שנכשלו, ועל ידי כך עלה לגדולה והציל את מצרים.

31 סדר עולם רבא יד: "רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע: מקץ ארבעים שנה לקץ ששאלו ישראל את המלוכה, היא שנה עשירית לשמואל הרואה, מיכן אתה מחשב שכן שנים עשרה שנה היה שלמה במלכו", וראו שם את דרך החישוב המדויקת.

מוסף מקץ – חלומות

חלומות הם תופעה מופלאה וייתכן כי אף בעלי חיים חולמים. כולנו חולמים, חלומות טובים ורעים, חלומות מפחידים וחלומות מהנים, ופעמים רבות חלומות חסרי פשר והיגיון (אף שבזמן החלום הוא נראה הגיוני). בפיזיולוגיה מוצאים לחלום תפקידים רבים, החל מזמן מנוחה למוח ועד לתהליך המטביע את הרשמים שעברו עלינו בזיכרון לטווח ארוך. החלומות מופיעים תדיר במקרא ומשמשים גם לחיזוי העתיד, דוגמת חלומות פרעה או כדרך להתגלות אלוהית ולקבלת נבואה ודבר ה'.

חקר החלומות בעבר התבסס אך ורק על עדותו של החולם לגבי פרטי חלומו. כפי שראינו בסיפור פרעה, תיאורו של פרעה היה שונה במקצת מהחלום שחלם, וייתכן כי שינוי זה היה מכוון או שפרעה זכר את החלום מעט אחרת. כמובן, תיאורים סובייקטיביים כאלו מהווים קושי למחקר, אולם גם ככה התגלה שיש נושאים רבים המשותפים לחלומות בתרבויות רבות. למשל, חלומות על נפילה או בריחה ממשוהו, לעיתים ממשוהו לא ידוע. מחקר החלומות קיבל תנופה נרחבת עם התפתחות הטכנולוגיה, ובעיקר רישום EEG – ראשי התיבות של השם המפחיד למדי: "אלקטרואנצפלוגרם", רישום גלי מוח (זרמים חשמליים חלשים), שהזניק את חקר השינה והחלום צעדים רבים קדימה. מעקב אחרי אנשים ישנים הראה שרוב האנשים חולמים בשלב השינה המכונה "תנועת עין מהירה" – Rapid Eye Movement, או בקיצור REM. בשלב זה החלומות הם עשירים ורבי פעולה, וכדי למנוע נזק עצמי לגוף מערכת העצבים השלדית מהצוואר ומטה כמו מכבה את עצמה וכמעט נהיית משותקת.

אם תתעוררו בפתאומיות משנת REM, אולי באמצעו של חלום רע, תופעה המכונה ביעותי לילה, כנראה תזכרו באופן ברור את החלום שחלמתם, אבל ייתכן שתגלו כי למשך זמן קצר אינכם יכולים לזוז.

לפעמים נדמה לנו שעברנו לילה שלם בלי לחלום כלל, אולם הדבר אינו בהכרח נכון, וכנראה החלומות פשוט נשכחו מאיתנו. למי שמעוניין לזכור את חלומותיו מומלץ להחזיק פנקס רישום ליד המיטה ולרשום מיד בזמן היקיצה את כל מה שהוא זוכר מהחלומות שהיו לו. השכחה של החלומות היא מהירה מאוד ואת רובם נשכח לגמרי תוך דקות בודדות. המוח ממשיך לעבוד גם תוך כדי שינה, ולפעמים בחלומות אפשר "לפתור" בעיות שמציקות במהלך היום. אנשים רבים מדווחים כי חוו השראה או הגיעו לפתרון חדיש דרך חלום. טכניקות מתקדמות מאפשרות חלומות צלולים, שבהם האדם מודע שהוא חולם ויכול לנווט את מהלך החלום כרצונו.

כיום מנסים חוקרים לשלב טכנולוגיות מתקדמות יותר, כגון fMRI, המאפשרות לראות בדיוק אילו אזורים במוח פעילים בשעת החלומות. בעתיד הרחוק ייתכן שנוכל

להסריט את חלומותינו, וככה לראות אותם, לפחות את הטובים שבהם, שוב במהלך היום. בינתיים, ולמרות כל המחקרים, החלומות ממשיכים להיות תעלומה שיש עוד הרבה ללמוד עליה. חלומות נעימים.

